

Anyaság - az idegen kultúrák tükrében

Anyának lenni Indiában...

Nagyon csodálatos dolog anyának lenni, ez minden kétséget kizárólag a legtöbb országban így van! De azt hiszem, joggal állíthatjuk, hogy Indiában ez ennél még sokkal többet jelent. Úgy is fogalmazhatnánk, ha kicsit szigorúbbak akarunk lenni, hogy a nő létjogosultsága, főleg a régi időkben, de Indiában sok helyütt még most is onnan datálódik, hogy ANYA lesz- mindezt nagybetűvel!

2005-ben szerencsém volt *Madhu Kishwar* íróval interjút készíteni, aki mindamellett, hogy számos kötet és a „*Manushi*”-nevű – nőkről, nemcsak nőknek szóló magazin szerzője és kiadója, író-aktivistaként rengeteget tett az indiai nők társadalmi helyének rendbetételéért, társadalmi helyzetük javításáért és mindezt nem elvakult feminista szemszögből, hanem saját indiai kultúrájának tükrében, és határain belül.

Madhu szerint az indiai nő – mint olyan

nem is nagyon létezik, mert amikor megszületik egy kislány, azonnal kizárólag mint az adott családnak, elsősorban apjának gyermekeként, lányaként tekintendő, majd később, amikor férjhez adják, - **ami még mindig túlnyomószámában előre megtervezett esküvő formájában történik, tehát a házasulandók nem választhatnak párt maguknak, hanem azt a szülők jelölik ki számukra, és legfeljebb ma már annyiból változott a szokás, hogy előtte azért találkozhatnak, és a modernebb**

szemléletű családoknál a gyerekek, ha nem tetszenek egymásnak, úgyszólván „vétőzhatnak”, vagyis azt mondhatják: „Nem tetszik a kiválasztott férj- vagy feleségjelölt, keressünk tovább!...”- akkor a nő, mint feleség és meny- létezik, el kell hagynia a családját, és onnantól kezdve „patrilokálisan”, vagyis a férj családjánál kell laknia, az ottani szokásokat kell átvennie, a család szájíze szerint kell főznie, takarítania, a család normái szerint kell élnie, és soha többé nem térhet vissza a szülői házba. Ez főleg az úgynevezett „nagycsaládok” esetében van így, ami azt jelenti, hogy több generáció él együtt, a nagyszülőktől kezdve a születő gyermekig, de nem egyszer a dédszülők is egy fedél alatt élnek a következő három generációval. A vidéki és konzervatív régiókban, mint pl. Radzsasztán, nem ritka a négy generáció együttélése egy fedél alatt.

Húha, gondoljunk csak bele! Még itt a kultúrák keresztútjában létező kis magyar valóságban is nehéz sokszor az anyóssal! Hát még ha egyszerre több generáció „anyóskáival” kell megküzdeni!

Számos antropológiai tanulmányban olvastam arról, hogy az első időszak a legnehezebb az indiai fiatalasszonyok számára, amikor frissen beköltöznek a férjük házába, ahol az anyós igencsak megnehezíti a meny életét, mindent kritizál, még akkor is szinte „kötelessége” ezt tenni, ha az valóba jóra való, „szófogadó”, áldott jó természetű teremtés, hiszen az asszonykát szigorúan „be kell törni”, „meg kell szelídíteni”, és az anyósnak még akkor sem szabad engedékenységet mutatnia, ha éppen kedvére való a fiatal meny, sőt, addig, amíg le nem tesz valamit az asztalra, nagyon szigorúan és keményen szabad csak bánni vele. És hát mit „tehet le a fiatalasszony az asztalra”?

Egyértelmű: gyermeket! – a tanulmányokból az is kiderül, hogy az addig kegyetlenek, hajlíthatatlannak tűnő anyós, akinek feladata volt „tesztelni” és „inspirálni” a lányt, ilyenkor megenyhül, és innentől kezdve látványosan jó viszonyt ápol menyével, mert az már eleget tett társadalmi kötelességének. (Vajon véletlen-e, hogy olyan gyorsan megszületik a következő generáció a legtöbb esetben?)

Erről számos helyen magam is meggyőződhettem, de legfőképpen egy Pandzsábi, Patiala-beli szik (azaz nem hindu, hanem szik vallást ápoló) családban, ahol az anyós és a meny élnek egy fedél alatt, és ahol a férj Európába emigrált, onnan támogatja a családot, azonban nincs jelen a család életében. Ennek ellenére csodálatosan meleg, barát-

ságos viszonyt láttam az anya és az anyós között, akik együtt nevelik a legfiatalabb generációt, a most már 20 éves **Sunny**-boy-t. **Mommiji**- a mama, ahogy mi nevezzük, a legkisebb dologban is kikéri a nagyon karakán öreg hölgy tanácsát, és gyakorlatilag nyitott ajtónál alszanak, hogy bármikor segíthesse az idősebb generációt, a nagymamát, még a nevelésben szigorúan az ő tanácsaira hivatkozva. A kezük, áldásuk, és persze sokszor intelmeik nagyon hosszan, egészen Szegezig(!) elérnek, hiszen **Preeti**, **Mommiji** lánya itt tanul az orvostudományi karon!

Ma már nagyvárosokban, és a főleg iskolázottabb generációk esetében egyre gyakoribbak a „kiscsaládok”, amelyek kizárólag „papa-mama-gyerekek”-ből állnak. De még ebben az esetben is létfontosságú a gyermekáldás, és a nő szerepe csak akkor válik

elismertté a társadalomban, amikor gyermeket képes világra hozni.

Bár itt a nyugati féltekén mi magunk is örülünk a gyermekáldásnak, és valahol számunkra is akkor teljesedik ki egy nő, ha megéli az anyaságot, ha gyermekei lesznek. De talán közel sem olyan létfontosságú ez egy nyugati nő számára a társadalomban elfoglalt helyét tekintve, mint amennyire egy indiai nő számára az. Hiszen számos olyan nőről hallottunk már nemcsak Nyugat-Európában, hanem itthon, Magyarországon is, akinek ugyan nem lehetett gyermeke, mégis híres író, aktivista, gyermekotthon vezetője, politikus, vagy akár miniszter lett belőle. Vagyis a női lét megélése ma már Európában nem függvénye annak, hogy gyermeke is legyen a nőnek.

Azonban ez Indiában sokkal nehezebb. Pontosán azért, mert a nők legfőbb feladatának tekintik, hogy a következő generációk létrejöttéről gondoskodjanak, és ezt semmi nem írhatja felül. Pont!

Ugyan Dzsaiipurban, Radzsasztán fővárosában, egy rádzsput családnál vendégeskedve rákérdeztem arra is, mi van akkor, ha egy nőnek egyszerűen nem lehet gyereke?!

Manali barátnőm, aki ugyan egy konzervatív rádzsput család sarja, egyetemi tanulmányokat folytat, és szeretne később maga is katedrát kapni, így válaszolt: „**Nagyon fontos, hogy mit ad nekünk az Isten! Ha nem lehet valakinek gyereke, azt nem lehet erőszakkal megváltoztatni. A mi vallásunk, a hinduizmus nem támogatja a mesterséges megtermékenyítést, sem az örökbefogadás intézményét.**”

Ugyanis nem tartja jogosnak, hogy mi emberek felülírjuk az Isten akaratát! Ha ad, akkor azt el kell fogadni, ha nem, azt is!...”

Ennek ellenére némileg nehezebb sors vár egy gyermektelen nőre Indiában, főleg vidéken, mint például Európában. Nem nagyon hallottam még a legfelvilágosultabb és legmodernebb indiai nők szájából sem, hogy ők lemondanának a gyermekáldásról, és bár lehet, hogy van ilyen, de az biztos, hogy inkább a nagyon modern nagyvárosi élet eredményezte felfogásnak köszönhető.

A „nő=anya”-elképzelésnek is, mint annyi mindennek vallási okai vannak. A hinduizmusnak otthont adó kontinensnyi ország egyik legfontosabb mítosza, a *Rámajána*-eposz is utal a nők szerepére, ahogy *Manu* híres törvénykönyve is, amely pontosan meghatározza, hogy mind a férfinak, mind a nőnek milyen társadalmi szerepet kell betöltenie. De maradjunk csak a *Rámajána*-eposznál!

Sudhir Kakar indiai pszichoanalitikus szerint *Szita* hercegnő, az ideális feleség és anya megtestesítője sokkal mélyebben épült be az indiai nők tudatába, mint bármely keresztény vagy görög mitológiai hős, akinek élete példa értékű lehet a mai nyugati ember számára.

Ez azt is jelenti egyben, hogy az indiai nők nagy része a *Szita* által megtestesített ideál szerint él vagy szeretne élni. Nyilván ez némileg sematikusnak hangzik, de az erre vonatkozó tendencia egyértelműen igazolja *Kakar* állítását. *Szita* történetét talán túl hosszú lenne itt elmesélni, mindenképpen fontos azonban megemlíteni a rá jellemző asszonyi

és anyai odaadást, ami példaértékű az indiai nők számára.

Szita az, aki nem riad vissza attól, hogy férjét, *Ráma* herceget (*Visnu* isten egyik inkarnációját) kövesse annak apja által rászabott száműzetésébe, majd miután *Szitat* a száműzetésben elrabolja *Rávana* démon, és férje megmenti, a tűzpróbát is kiállva igazolja ártatlanságát, mikor férje megkérdőjelezi azt, hiszen azt gondolja, asszonya a hosszú *Sri Lanka*-beli rabsága alatt talán hűtlen lett hozzá. Egy későbbi hasonló „kérdőre vonás” alkalmával férje – akinek úgy látszik, eddigre már szokásává vált a „gyanúsítgatás”- ismét száműzi *Szitat*, aki közös gyermekeiket, *Lávát* és *Kusát* az erdőben, magára hagyatva, segítséget nem kérve neveli fel teljesen egyedül, hiszen annyi benne a férje és a családja iránti odaadás, hogy a legnagyobb nehézségeket is vállalja, még akkor is, ha nem láthatja férjét az idők végezetéig sem.

Ebből következik az európai anyaszereppel összehasonlítva, hogy míg mi itt a nyugati féltekén egyre erősebben hangsúlyozzuk, hogy az anyaság nem jelenti női identitásunk végét, és nem kell ezután elhagynunk magunkat, sőt, inkább se szeri, se száma az anyai örömök mellett a női lét szépségét hangsúlyozó cikkeknél, amelyben arra vonatkozóan kapunk tanácsot, hogy hogyan őrizhetnénk meg szépségünket, alakunkat az anyaság örömeinek elébe nézve, hogyan törődünk magunkkal, mikor érdemes ismét munkába állnunk, és hogyan segíti mindez az anyaságot, addig az indiai anya számára elsősorban társadalmi szerepének betöltése a meghatározó. Bár már az indiai

nagyvárosokban, Bombay-ben, Delhiben is egyre inkább divnak a nyugati stílusú magazinok, amelyek az itteniekhez hasonló szerepet töltenek be, ennek ellenére sokkal erősebben árnyalja az anyai szerepet az ODAADÁS, mint megtestesítendő ideális tulajdonság. Ahogy *Szita* esetében is láttuk, az ideális anya nem a saját érdekeit nézi, hanem onnantól kezdve, hogy Anya lesz, minden tettét, az egész létét felülírja a gyermek érdeke és az anyai teendők végzésének fontossága. Erre szintén rengeteg példát láttam Indiában járva-kelve.

Sheilának, nepáli barátom édesanyjának nagyon nehéz élete volt, mert mikor férje meghalt, többé nem mehetett férjhez, és ennek megfelelően özvegyként kellett felnevelnie két nagyon tehetséges gyereket, akik ma már Amerikában élnek, és ott is tanultak. Amikor majdnem tíz éve Kathmanduban náluk jártam, már évtizedek óta özvegy volt, és még mindig olyan virágzóan szép, hogy sok nő megirigyelhette volna szépségét. Csak titokban tudott barátjával párkapcsolatot fenntartani, aki ugyan barátként nagyon kedvesen és régóta támogatta a családot (kevésbé anyagilag, mint inkább törődéssel), nehogy a helyi közösség megszólja, hogy megcsúfolja férje emlékét. Azt hiszem, nem ő az egyetlen *Szita*-anya. Hozhatnám példaként a már említett szegedi barátnőm édesanyját, *Mommiji*-t is, aki 14 éve nem látta a férjét, és nemcsak azért nem néz más férfira, mert a helyiek megszólnák, hanem mert amellet, hogy hazavárja férjét, akit még ma is olyan odaadással szeret, mint az első napon, a gyerekei érdekét tartja fontosnak. Soha nem tenne olyat, amivel a gyerekei életét elronthatná, és ha a maga érdekét tartaná fontosnak, az automatikusan a gyerekei ellehetetlenítésével járna együtt. A patiala-i közösség egyszerűen kitagadná őket, ha ő a saját szórakozásának élne, és „szeretöt” tartana. Egy indiai barátom így fogalmazott a történetét hallván: „EZ az igazi indiai ANYA!!!” Számos *Szita*-példa létezik!

De talán ha a kevésbé extrém eseteket vesszük figyelembe, akkor is megállapítható, hogy az anyaság intézménye jelentősen meghatározó a női identitással szemben. A nők igen magas hányada már eleve háziasszonyi szerepet tölt be, és a gyermeknevelésnek szenteli életét. Egyre több már azonban a nagyvárosokban a dolgozó, sőt, az igen magas hivatást betöltő nő, azonban a gyermeknevelés még mindig elsősorban női privilégium.

Ez nem azt jelenti, hogy a férj abszolút nem vesz részt a gyermeknevelésben, de a gyerekek ellátása, étkeztetése, ruházása, és minden egyéb „adminisztratív” teendő még mindig elsősorban a nők feladata, és vidéken a férj egyáltalán nem szól bele ebbe, ahogy sok esetben nem is teszi be a lábát a konyhába.

Igen fontos gyermeknevelésbeli különbség a nyugati kulturális hagyományokkal szemben, hogy Indiában az Anya szerep sokkal inkább a végtelen elfogadásról, és a gyermek szeretetteljes ellátásáról, mint a gyermek neveléséről szól. Nagyon ritkán találkoztam fegyelmező édesanyával, annál többször fegyelmező édesapával! Egyszerűen ritka az, hogy egy Anya jól „elfenekelje” a fiát azért, mert rossz fát tett a tűzre. Talán ebben is annak van szerepe, hogy a fiúgyermek születése még mindig sokkal nagyobb áldás a szó szoros értelmében, mintha lány születik a családba. És mivel az anya rendkívüli módon felnéz a férjére, valójában fiúgyermekében is a jövő generáció férfi-ideálját látja, és ezért már kezdetektől nagyon nagy tisztelettel bánik vele. Sok esetben a lánygyerek inkább nehézséget jelent, mert főleg a tradicionálisabb régiókban még sajnos mindig dívik a hozomány intézménye, azaz hogy a lányos szülőknek rengeteg pénzt, tehenet, ékszert, és anyagi javakat kell juttatniuk a férjjelölt családja számára.

Ennek ellenére elmondható, hogy a gyerekeket általános öröm és szeretet veszi körül – nem az extrém helyzetben levő bombay-i utcagyerekekről beszélek – akik iskoláztatására, nevelésére, szeretgetésére nagy gondot fordítanak. Nagyon gyakori jelenség – ezt a legkülönbözőbb helyeken és társadalmi körülmények között élő családoknál láttam, hogy egész sokáig, akár 8-10 éves korukig a szülők együtt alszanak a gyerekekkel, mondván, hogy védeni kell őket, és hol lennének akár álmukban is jobb helyen, mint a szülők gondoskodó, óvó karjaiban.

Olyan indiai anyát én még nem láttam, amelyik ne szeretne volna szenvedélyes szerelemmel minden gyermekét. Ez nem jelenti, hogy ilyen nem is létezik, de az biztos, hogy a társadalom mélyen elítéli a gyermekeivel nem törődő anyákat.

A legkedvesebb példám talán Ritu, aki egy már több, mint 10 éve Magyarországon élő vállalkozó felesége, és egy szem picit, 4 éves lányukat, Stuti-t, aki időközben már szinte jobban beszél magyarul, mint pandzsábiul, úgy altatja, hogy minden áldott este mel-

léfekszik, mesél neki, hozzábújik és fogja a fejcskékjét, míg el nem alszik a kis manó. Egyszer egy Divali-ünnep (a karácsonyhoz hasonló jelentőségű ünnep Indiában) együtt altattunk –nagyon nagy békesség szállt meg, és azt éreztem, ennél jobb dolog nincs is a világon, mint anyának lenni.

Minden szempontból elmondhatjuk, hogy az anyaságnak –minden nehézségével, esetleg visszásságaival, vagy számunkra nem érthető, a nőt, mint létezőt elhanyagoló tényezőjével együtt - kulcsszerepe van Indiában, és nagyon fontos, hogy megértsük a számunkra hordozott üzenetét: hogy nekünk anyáknak és leendő anyáknak nagy adu van a kezünkben. Mert a gyermek szempontjából a kisgyerekkorban az a néhány év meghatározó, és nem tér vissza soha többet.

Minden kultúra üzen egymásnak: ami itt jól működik, az talán az, hogy a női kiteljesedést támogatjuk, és nem gondoljuk azt, hogy az

megszűnik az anyaszerep kialakuláskor, mert ha a nő meg tud maradni nőnek és kreatív módon áll a saját életéhez, az jó példa a gyerekek számára is, és ez jól is van így.

Most azonban, amikor a világ nyugati féltekéjén a hagyományos társadalmi szerepek szétesőben vannak, szintén fontos üzenete az indiai kultúra anya-központúságának, hogy a következő generáció kialakulásában mindkét szülőnek, de azon belül is, kulcsszerepe van az anyának, és annak, hogy mennyi időt képes áldozni a gyerekei számára a fodrászszalon, a karrierépítés, a jobb állásajánlat, a ki nem hagyható lehetőségek, a fontos tárgyalások közepette.

Szóval, egyszerre szépnek, jónak, fontos szakembernek, anyának, és nőnek lenni... elég nagy kihívás, de nem mi lennénk azok, ha legalább nem próbálnánk meg szembenézni vele...

Szőke Orsolya (antropológus)